

Jankovics József (Budapest)

A Monok István-univerzum

Köember? Vasember? Márványember?
Könyvember!

Életének minden szféráját áthatja a könyvvel kapcsolatos tevékenység. A könyvírástól a könyvkészítésen át a tárolásig, az olvasóhoz való eljuttatásig – legyen az kis parokiális bibliotékában, közkönyvtárban vagy a Nemzet Könyvtárában –, a felhasználó, az olvasó öröméig, nincs olyan terület, amellyel személyesen, ugyanakkor tudományosan is ne foglalkozott volna gyakorlati és elméleti utakat egyaránt bejáró életművében. Ő még a szelektív szemétkben is értékes ritka könyvre lel, mint nagy előde, Sylvester János, aki csodálta a magyar nép tehetségét az „lelisen”, amikor ráébredt a metaforikában gazdag magyar világi szövegek képi jelentésvilágára, a virágénekek szerelmi utalásrendszerére.

Fogadni mernék, hogy nemritkán álmodik is a könyvekkel, könyvekről s könyveket, kívánok néki könnyű álmokat, noha ismervén gondjait, napi teendőinek szerteágazó szárait, el tudom képzelni, néha verejtékesen ébred. Ami valószínűleg nem a könyvek okán, hanem a körülöttük keletkező bonyodalmaktól származik.

Aki hatalmas munkásságát szeretné áttekinteni – nem nehéz feladat: lásd *monokistvan.hu* –, egyszerűen képtelen előszámlálni és elhinni, hogy a Gutenberg-galaxis, sőt már annak tagadásának, az internetes könyvtermésnek is mennyi gondja-baja nyugszik a vállán, vagy inkább a lábain – mint mitológiai elődjének –, amit, ha tántorodás nélkül visel el, az jórészt annak köszönhető, hogy ifjúkori kedvenc időtöltéséül és idegnyugtató felhőjátékaul a súlyemelést választotta vagy szabta ki magára. Innen származik az a tehetsége is – alább erről esik még szó –, hogy idősebb korában sem idegen tőle az általános teherbírásiakénál nagyobb mennyiségű könyvvel telt dobozok térben való elmozdítása. S amit nem rühellt, mint más a prófétaságot. Magam is részese voltam több ilyen szórakoztató happeningnek, amelyek egyikeként jut eszembe a párizsi „Boul Mich”-től, ahova éppen beszökött a tél, nem messzire, a könyv- és könyvtártudományi intézet kiadványai duplum-állagának jelentős mennyiségét menekítettük át hazai vizekre, mely könnyed metafora arról jut eszembe, hogy rá sem hederítettünk az üvöltő téli havas-jégesős viharra, amely fél Európán át készült zsákmányunkat eláztatni, s hálásak voltunk a tehernek, mely a tudomány édes mézének nehezekével az úton tartott bennünket.

Megtettesült Philoblonként irányította a kötetek ezreit új állomáshelyekre, legnagyobb mennyiségben Szegedre, Egerbe, az OSZK-ba és Erdélybe, valamint Európa legtöbb országába – magánszemélyként és intézményvezetőként közel százezer [sic!] kötetet adományozott; és „személyére való tekintettel” külföldről is több ezer mű jutott a hazai olvasók kezébe, leginkább Franciaországból, Németországból és Itáliából (utóbbiból a legnagyobb egy tizenkétezer kötetes adomány volt).

Ismeretségünk is egy ilyen vállalkozásához fűződik, valamikor a múlt század hetvenes éveinek közepén, amikor Keserű Bálint meghitt tanszéki szobájában valamilyen tudományos összeesküvésben vettem éppen részt – ott mindig ilyenek folytak az idő tájt, s általában sikeresek is lettek –, midőn egy nagy könyvesdobozzal a hasán beállított Monok István; talán a későbbben általa is elhíresült *Adattár*-sorozat valamelyik kötetét hozta a nyomdából, mindannyiunk nagy örömére.

Később, már magas tudományos rangban és öblösebb székekben, mint az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatójáé – másutt, nálunk szebb keblű országokban ez is jobban hangzik, mert ilyen tisztség csak egyetlen emberé lehet, akit úgy hívnak: „The National Librarian” – vagy a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára és Információs Központja vezetőjeként is megszólaltak kezének intésére a könyvek, „a néma barátok”, s ő és társai, egykori tanítványai, mostani kollégái, vezetettjei és kutatótársai munkássága nyomán egész könyvtárak kórusát hallottuk megzendülni. Hazaiakét, elzalanbolt Kárpát-medenceiekét és távolabbi szórványokét.

A kis, kézben hordozható „könyvecsék”-től az alig elbírható kódexekig, bibliáig. Hazatértüket nem csupán szellemileg irányította, hanem kutatóként és fizikai valóságukban is. Tevékeny feltárója is volt az irányítása alatt eredeti helyükre, Sárospatak polcaira megtért, Nyizsnyij Novgorod-i fogságban őrzött köteteknek. Máskor és másutt a kismartoni Esterházy hercegi könyvtár világba szóródottságát kutatóként is próbálta feltárni.

Ám a könyveket nem csupán hazafelé irányította, hanem ajándékként többek között Erdélybe, Franciaországba, Olaszországba is. Tudta, mikor, mi, hol hiányzik, s nálunk pedig a szükségesnél több is volt belőle. Meg is becsülték érte a magas szintű külhoni bibliotékárius kollégák! Ezért volt és van nemzetközi ismertsége és elismertsége. Nemcsak könyveket irányított, őrzött, hanem intézményeket: Magyarország legfontosabb könyv- és kéziratárát intézményességükben képviselve nemzetközi szinten és színvonalon. Nem csupán intézetvezetőként lett hiteles nemzetközi körökben, széles körű kapcsolatrendszerbe iktatva be a magyar könyv- és könyvtártudományt, hanem bámulatos alkotói frissességgel és termékenységgel figyelte és gazdagítja az európai, különös tekintettel a Kárpát-medencei érdekeltségű, de a széles világban művelt könyves kultúra, a könyv és kultúra szakirodalmát. Ez utóbbit művelheti főként azért, mert érdeklődési köre bőven túlterjed még magán a könyv- és könyvtártudományon is: a hungarológia, a művelődéstörténet vagy -tudomány jeles művelője is egyben.

S mert egy személyben: *iniciátor, kreátor, fundátor, koordinátor és diszpenzátor*. E fogalmak nem állnak nagy távolságban egymástól a gyakorlati életben sem, és ő mindaddig jeles mestere volt annak, miként lehet őket a tudományművelésben és a kutatásban is egybefogva művelni.

Iniciátor, kreátor:

Sorozati kiadványok kezdeményezése és megvalósítása, *kutatási programok*, a teljesség igénye nélkül:

- ❖ Adattár XVI–XVIII. századi mozgalmaink történetéhez (Könyvtörténeti vonatkozású kötetek)
- ❖ Könyvtártörténeti Füzetek
- ❖ Lymbus. Művelődéstörténeti Tár (Petneki Áronnal)
- ❖ Olvasmánytörténeti Dolgozatok
- ❖ A Kárpát-medence könyvtárainak régi könyvei
- ❖ Amor Librorum
- ❖ Res Libraria
- ❖ Nemzeti Téka (Kégli Ferencsel)
- ❖ Supplementum Corvinianum
- ❖ Libri de libris
- ❖ A helyi érték. Kulturális örökség tanulmányok

Fundátor:

- ❖ Könyvtártudományi Tanszék megalapítása (Szeged, Juhász Gyula Főiskola)
- ❖ Művelődéstörténet Intézet megalapozása öt tanszék közreműködésével (Szeged, Juhász Gyula Főiskola)
- ❖ A régi könyves-könyvtáros szak beindítása (Szeged, József Attila Tudományegyetem)
- ❖ Az egyetemi könyvtáros szak beindítása (Szeged, József Attila Tudományegyetem)
- ❖ Kulturális Örökség és Humáninformációtudományi Tanszék (Szeged, Szegedi Egyetem)
- ❖ Kulturális Örökség és Művelődéstörténet Tanszék (Eger, Eszterházy Károly Főiskola)

Kutatási programok:

- ❖ A kora újkori Magyarország olvasmányainak számítógépes adatbankja
- ❖ Az európai könyvkultúra és Magyarország
- ❖ A 16–17. század magyarországi olvasmányai
- ❖ A Kárpát-medence kora újkori művelődése
- ❖ A Kárpát-medence humanistái
- ❖ Régi magyar olvasmányok virtuális könyvtára
- ❖ A kulturális örökség digitális átalakulása
- ❖ Adatechnológia alkalmazása speciális bölcsészettudományi területen – Szuperszámítógép, a nemzeti kulturális laboratórium

Koordinátor:

- ❖ Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, főtitkár, társelnök
- ❖ Magyar Elektronikus Könyvtár Egyesület, elnök
- ❖ Magyar Tudományos Akadémia Művelődéstörténeti Bizottság, elnök
- ❖ Conference of European National Librarians, Executive Committee, tag
- ❖ Université de Paris-Sorbonne IV. Centre de Recherche sur l'Europe centrale, Conseil scientifique, tag
- ❖ Kuratorium des Ungarisches Institut München, elnök
- ❖ A Szlovák Nemzeti Könyvtár Tudományos Tanácsa, tag
- ❖ Holocaust Dokumentációs Központ és Emlékgyűjtemény, kuratóriumi tag
- ❖ Hungarnet Egyesület, elnökségi tag
- ❖ Rudomino Összorosz Állami Idegen Nyelvű Könyvtár Tudományos Tanácsa, tag (Moszkva)
- ❖ Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár Tudományos Tanácsa, tag (Kolozsvár)
- ❖ Strasbourg Nemzeti és Egyetemi Könyvtár Tudományos Tanácsa, tag
- ❖ BAVIC Tudományos Tanácsa, tag
- ❖ Elaboration of a Concept for European Academies Internet Gateway, Advisory Board, tag

Folyóiratok, szerkesztés, szerkesztőbizottsági tagság, a teljesség igénye nélkül:

- ❖ Magyar Könyvszemle, társszerkesztő, főszerkesztő
- ❖ Hungarológia, szerkesztőbizottság, tag
- ❖ Hungarológiai Értesítő (internetes változat), főszerkesztő
- ❖ Századok, szerkesztőbizottság, tag
- ❖ Lymbus, szerkesztőbizottság, tag
- ❖ Acta Comeniana Tudományos Tanács, tag
- ❖ Italia and Italy. La rivista centro-europea della cultura italiana, szerkesztőbizottság, tag
- ❖ Ungarn Jahrbuch, szerkesztőbizottság, tag
- ❖ Erdélyi Múzeum, szerkesztőbizottság, tag
- ❖ Histoire et civilisation du livre, Revue internationale, Genève, DROZ, szerkesztőbizottság, tag
- ❖ Livraisons d'histoire de l'architecture, Paris, szerkesztőbizottság, tag
- ❖ Gróf Mikó Imre Alapítvány az Erdélyi Múzeum Egyesület támogatására, elnök

Diszpenzátor:

Bármely vállalkozás csak akkor működhet jól, ha biztos anyagi alapokon nyugszik. Különösen igaz ez akkor, ha az eredmény több beavatott együttműködésével jön létre, mint általában történik a Monok István irányításával összedolgozó tagok esetében, amikor egy team végzi az anyaggyűjtést, sajtó alá rendezést, szerkesztést és lektorálást, korrigálást – vagyis minden

munkafázist és -folyamatot. Ilyenkor nemcsak a csapat tagjait kell egybefogni, hanem a pénzügyi alapokat is meg kell valakinek teremteni. Az esetek szinte mindegyikében ez is ő. Kell egy gazda, egy kincstárnok, aki a pénzügyi ügyeket magára vállalja, a munkálatoknak az első pillanattól az utolsóig nemcsak szellemi vezére, hanem pénzügyileg is felügyelője. Ebben a munkafázisban is kitűnőre vizsgázott már pályafutása kezdetétől. Mindig fiatal tanítványokat szervezett maga köré, akiket nagy odafigyeléssel szakértő tudósokká nevelt ki, s akiket igyekezett megtartani maga mellett, akár egy életre is az ügy, a könyvtörténet közös papjává és papnőjévé, szolgálójává téve őket. Így nőtt fel a Monok-tanítványok immár több generációja, akik neki köszönhetik tudományos pályájuk elindulását és sikeressé válását. Ma már jelentős önálló kutatók, s köztük több az olyan is, aki már saját tanítványokkal rendelkezik. De Monok István még mindig rajtuk tartja szemét és kezét, mert ezen a pályán nemcsak elindítani kell az ifjú kollégát, hanem be is kell építeni őket újabb és újabb csapatokba, amelyeknek már a XXI. századi könyvészeti kutatások, az informatika, az adatbázisok és a digitalizálás új és újabb kihívásainak kell megfelelniük. Meg még Monok István meg-megújuló kívánalmainak. Aki eddigi munkásságáért többek közt az alábbi díjakat érdemelte ki: *Chevalier dans l'Ordre des Arts et des Lettres de la République Française*; *Cavaliere dell'Ordine al Merito della Repubblica Italiana*; *Diploma of Excellence (National Library of Romania)*; *Bolyai-díj (Bolyai János Alapítvány)*; *Széchenyi-díj*.

Van tehát mit meghaladni az utódoknak, s épp e jelen kötet a bizonyíték, hogy a tanítványok jó úton haladnak előre.

Születésnapjaink jókívánságaink mellé egy virtuális ajándékot szeretnék átnyújtani Monok Istvánnak, a Könyvtárosok Könyvtárosának a XVII. századból, Sennyei Ferenc felesége, Nyáry Erzsébet ingó marháinak közül: „Egy könyv formára csinált tükröt, olló és egyéb aprólék benne.” Használja sokáig egészséggel ezt a multifunkcionális tükröt, melybe ha belenéz, mindig a vidámbibic arcát lássa benne. Vagy, ha már megvan neki egy példány, hát „nézze” sztereóban, úgy még élvezhetőbb a hatás.